

Duchovní věda a sociální otázka • Hlavní sociální zákon

Rudolf Steiner

Původ životních poměrů ve vnitřním životě lidí

Robert Owen, který žil v letech 1771 až 1858, zajisté jeden z nejušlechtlejších sociálních reformátorů, vždycky znovu zdůrazňoval, že člověk je určován prostředím, v němž vyrůstá, že svůj charakter si netvoří on sám, nýbrž že ho tvoří poměry, v nichž žije. Naprosto nechci popírat to oslnivě správné, co je v těchto větech obsaženo. A ještě méně to chci odbýt pohrdlivým pokrčením rameny, třebaže to je víceméně samozřejmé. Místo toho bychom měli připustit, že by se mnohé mohlo zlepšit, kdyby se lidé těmito poznatky řídili ve veřejném životě. Proto ale také nebude duchovní věda nikomu bránit v tom, aby se podílel na dílech lidského pokroku, jež ve smyslu takovýchto poznatků chtějí zajistit lepší úděl pro utlačované a trpící třídy lidstva.

Duchovní věda ovšem *musí* jít hlouběji. *Zásadního* pokroku totiž nikdy nelze žádnými podobnými prostředky dosáhnout. Kdo to nepřizná, nikdy nepochopil, odkud pocházejí životní poměry, v nichž se lidé nacházejí. Třebaže je totiž život člověka závislý na těchto poměrech, jsou ony samy lidmi způsobovány. Anebo kdo zařídil, že jeden je chudý a druhý bohatý? Přece ostatní lidé. Na stavu věci přitom naprosto nic nemění, že tito „ostatní lidé“ žili většinou *před* těmi, kterým se za daných poměrů daří či nedaří. Utrpení, která člověku způsobuje *příroda* samotná, přece pro *sociální* situaci nepřipadají bezprostředně v úvahu. *Tato* utrpení musí být lidským konáním zmírněna nebo úplně odstraněna. Nestane- -li se to, co je v tomto směru nezbytné, pak chybí zase jen lidské instituce. - Důkladné poznání věcí učí, že všechno zlo, o němž lze právem mluvit jako o zlu sociálním, také pochází z lidských činů. Jistě, „strůjcem vlastního štěstí“ zde není jednotlivý člověk, zajisté však celé lidstvo.

Je-li však *toto* jisté, je stejně tak pravdou i to, že ve větším rozsahu žádná podstatná část lidstva, žádná kasta ani třída nepůsobí utrpení jiné části ve zlém úmyslu. Vše, co se v tomto směru tvrdí, se zakládá na pouhém nedostatku poznání. Třebaže i toto je vlastně samozřejmá pravda, musí to být přesto vysloveno. Neboť i když tyto věci lze rozumem snadno prohlédnout, lidé se v praktickém životě nechovají v jejich smyslu. Každému, kdo vykořisťuje své bližní, by samozřejmě bylo nejmilejší, kdyby oběti jeho vykořisťování *nemusely* trpět. Došli bychom daleko, kdybychom to nejen považovali za samozřejmé, ale kdybychom podle toho zařídili i své pocity a city.

„Ano, ale co si s takovými tvrzeními počít?“, namítne bezpochyby ne jeden „sociálně smýšlející“ člověk. Má snad dokonce vykořisťovaný vůči vykořisťovateli cítit blahovůli? Není snad až příliš pochopitelné, jestliže ho nenávidí a svou nenávistí je veden ke svému stranickému postoji? Byl by to vskutku špatný recept - budou dále namítat - kdyby utlačovaný byl vůči utlačovateli upomínán na lásku k bližnímu, řekněme, ve smyslu výroku velkého Buddha: „Nenávist není překonávána nenávistí, nýbrž jedině láskou.“

Nicméně pouze poznání, které se pojí k tomuto bodu, vede v současné době ke skutečnému „sociálnímu smýšlení“. A to je ten

bod, kde nastupuje smýšlení duchovně-vědecké. To totiž nemůže u lpět na povrchu porozumění, nýbrž musí pronikat do hloubky. Proto se nemůže zastavit u poukazu na to, že ty či ony poměry vytvářejí bídu, nýbrž musí proniknout k jediné plodnému poznání, čím byly tyto poměry vytvořeny a ustavičně vytvářeny jsou. A oproti těmto hlubším otázkám se většina sociálních teorií osvědčuje právě jen jako „šedivá teorie“, ne-li jako pouhá fráze.

Dokud člověk svým myšlením zůstává na povrchu, připisuje poměrům a vůbec vnějšímu světu zcela nesprávnou moc. Tyto poměry jsou totiž jen *výrazem vnitřního života*. A jako lidskému tělu rozumí jen ten, kdo ví, že toto tělo je výrazem duše, dokáže i vnější životní poměry správně posoudit jen ten, kdo si jasně uvědomuje, že nejsou ničím jiným než výtvozem lidských duší, které v nich zhmotňují své city, smýšlení a myšlenky. Poměry, v nichž člověk žije, jsou vytvořené jinými lidmi; a člověk sám nikdy nevytvoří lepší, nebude-li vycházet z jiných myšlenek, smýšlení a citů, než jaké měli oni tvůrci.

Podstata vykořisťování: snaha o vlastní prospěch

Podívejme se na tyto věci podrobně. Navenek se snadno bude jevit jako utlačovatel ten, kdo může vést okázalou domácnost, na železnici používat první třídu atd. A utlačovaným se bude jevit ten, kdo musí nosit špatný kabát a jezdit ve čtvrté třídě. Člověk však nemusí být bezcitné individuum, ani žádný reakcionář a podobně, aby pomocí jasného myšlení pochopil následující skutečnost. Nikdo není utlačován a vykořisťován tím, že nosím ten či onen kabát, nýbrž jediné tím, že dělníka, který pro mě kabát zhotoví, nedostatečně odměním. Chudý dělník, který svůj špatný kabát získá za málo peněz, je vůči svému bližnímu v tomto ohledu v naprosto stejné situaci jako bohatý člověk, jenž si nechá zhotovit lepší kabát. Ať jsem chudý či bohatý: vykořisťuji tehdy, získávám-li věci, které nejsou dostatečně zaplacené. Vlastně by dnes nikdo neměl někoho druhého označit za utlačovatele, jen ať se totiž podívá sám na sebe. Udělá-li to důkladně, objeví záhy sám v sobě také „utlačovatele“. Cožpak práci, kterou musíš dodat bohatému, dodáváš za špatnou mzdu jen jemu? Ne, kdo sedí vedle tebe a spolu s tebou si stěžuje na útlak, si práci tvých rukou obstarává za zcela stejných podmínek jako bohatý, proti němuž se oba obracíte. Když to člověk jedenkrát promyslí, nalezne jiné záchytné body k „sociálnímu smýšlení“ než ty obvyklé.

Jestliže člověk přemýšlí tímto směrem, především si uvědomí, že je třeba naprosto oddělit pojmy „bohatý“ a „vykořisťovatel“. Zda je dnes někdo bohatý či chudý, závisí na osobní zdatnosti či na zdatnosti jeho předků nebo na zcela jiných věcech. To, že je někdo vykořisťovatelem pracovní síly druhých, však nemá s těmito věcmi vůbec nic společného. Přinejmenším ne bezprostředně. S jinými věcmi to však má společného velmi mnoho. Totiž s tím, že naše instituce nebo poměry, jež nás obklopují, jsou vybudovány za účelem *osobního prospěchu*. Člověk musí v tomto ohledu myslet naprosto jasně, jinak dospěje k těm nejzmatenějším názorům na to, co se říká. Jestliže si dnes obstarám kabát, jeví se v souladu s panujícími poměry jako zcela přirozené, že si ho obstarám co možná nejlevněji. To znamená, že při tom myslím jen na *sebe*. Tím je však naznačeno hledisko, jež ovládá celý náš život. Někdo ovšem může snadno přispěchat s námitkou: Což se sociálně smýšlející strany a osobnosti nesnaží toto zlo odstranit? Což se nesnaží „práci“ chránit? Nepožadují snad pracující třídy a jejich zástupci mzdová zlepšení a omezení pracovní doby?

Již bylo řečeno, že ze současného stanoviska nemá být proti takovým požadavkům a opatření namítáno ani to nejmenší. Samozřejmě tím také nemá být obhajován některý ze stávajících stranických požadavků. Z hlediska, o které se zde jedná, nepřipadá v konkrétním případě v úvahu žádná stranickost, ani „pro“ ani „proti“. Něco takového se zprvu nachází zcela mimo duchovně-vědecký způsob uvažování.

Lze zavést sebevíce zlepšení na ochranu dělnické třídy a tím zajisté velmi přispět k pozvednutí životní situace té či oné skupiny lidí - podstata vykořisťování se tím nijak nezmění. Ta totiž závisí na tom, zda nějaký člověk získává produkty práce druhého z hlediska *vlastního prospěchu*. Ať mám mnoho či málo - používám-li to, co mám, k uspokojení svého vlastního prospěchu, *musí* tím být (en druhý vykořisťován. Dokonce i když budu chránit jeho práci, a přitom zachovám toto hledisko, vykonal jsem tím cosi jen zdánlivě. Zaplatím-li práci druhého dráž, musí za to dráž zaplatit také on tu moji, nemá-li být zlepšením postavení jednoho způsobeno zhoršení postavení druhého.

Na vysvětlenou si zde uvedme ještě jiný příklad. Koupím-li továrnu proto, abych jejím prostřednictvím získal co nejvíc pro sebe, budu se snažit získávat pracovní síly co nejlevněji atd. Vše, co se bude dít, bude se dít pod zorným úhlem osobního prospěchu. - Koupím-li naproti tomu továrnu proto, abych co nejlépe zaopatřil dvě stě lidí, budou všechna moje opatření mít jiné zabarvení. - *Dnes* zajisté nebude možné, aby se druhý případ prakticky nějak zvlášť lišil od prvního. To je však dáno pouze tím, že nezištný *jednotlivec* toho příliš nezmůže ve společnosti, která je jinak postavena na vlastním prospěchu. Zcela jinak by to však vypadalo, kdyby nezištná práce byla *všeobecná*.

„Prakticky“ myslící člověk se přirozeně bude domnívat, že pouhým „dobrým smýšlením“ si přece nikdo nemůže vytvořit možnost dopomoci svým dělníkům k lepším mzdovým podmínkám. Dobrou vůlí totiž podle něj člověk nezvýší výnos za své zboží, a bez toho ani nemůže vytvořit lepší podmínky pro dělníky. - A právě o to jde - je třeba pochopit, že tato námitka je naprostým omylem. Všechny zájmy a tím všechny životní poměry se změní, nemá-li už člověk při získávání nějaké věci na mysli *sebe*, nýbrž ty druhé. O co musí dbát někdo, kdo dokáže sloužit jen vlastnímu prospěchu? Přece o to, aby získal co nejvíc. Na to, *jak* musí pracovat ti druzí, aby uspokojili *jeho* potřeby, nemůže brát žádný ohled. Musí tím tedy své síly rozvíjet v *boji* o existenci. Založím-li podnik, který *mi* má přinést co nejvíc, pak se neptám, jakým způsobem jsou do pohybu uváděny pracovní síly, jež pro mě pracují. Jestliže však vůbec nepřipadám v úvahu já, nýbrž jen hledisko „Jak moje práce slouží těm druhým?“, všechno se změní. Nic mě pak nenutí podnikat něco, co pro někoho jiného může být nepříznivé. Své síly pak nestavím do svých služeb, nýbrž do služeb druhých. A to má za následek úplně jiný rozvoj sil a schopností člověka. Jak to *prakticky* mění životní poměry, o tom více na závěr této stati.

Úsilí Roberta Owena a jeho ztroskotání

Roberta Owena lze v jistém smyslu označit za génia praktické sociální působnosti. Najdeme u něj dvě vlastnosti, které toto označení zcela ospravedlňují: prozíravost vzhledem k sociálně prospěšným zařízením a ušlechtilou lásku k lidem. Stačí se jen podívat, co díky těmto dvěma

schopnostem uskutečnil, abychom je náležitě ocenili v celém jejich významu. V New Lanarku vytvořil vzorová průmyslová zařízení, přitom zaměstnával dělníky způsobem, že vedli ve hmotném ohledu lidsky důstojný život, ale také žili v morálně uspokojivých poměrech. Osoby, které tu byly shromážděny, byly zčásti zpustlé, oddané pití. Postavil mezi ně lepší jednotlivce, kteří na ostatní působili svým příkladem. A tak bylo dosaženo nej- příznivějších myslitelných výsledků. Vzhledem k tomu, co se zde Owenovi podařilo, je nemožné postavit ho na roveň jiných více či méně fantastických „napravovatelů světa“, takzvaných utopis- tů. Pohyboval se totiž v rámci prakticky proveditelných zařízení, o nichž i každý člověk s odporem k jakémukoli snílkovství může předpokládat, že by zprvu v jisté omezené oblasti sprovodily ze světa lidskou bídu. A není také nepraktickou myšlenkou, domnívá- -li se někdo, že taková malá oblast by mohla působit jako vzor a že by z ní poněmáhle mohl být podnícen zdravý vývoj lidského údělu v sociálním směru.

Owen sám si to zřejmě myslel. Proto se odvážil učinit na nastoupené cestě ještě další krok. V roce 1824 se v Indianě v Severní Americe pustil do budování jakéhosi malého vzorového státu. Získal území, na němž chtěl založit lidské společenství postavené na svobodě a rovnosti. Všechna zařízení byla uskutečněna tak, aby Vykořisťování a poroba nebyly možné. Kdo přistoupí k takovému u kolu, musí si přinášet ty nejkrásnější sociální ctnosti: touhu učinit své bližní šťastnými a víru v dobrotu lidské přirozenosti. Musí být toho názoru, že v této lidské přirozenosti se zcela sama od sebe vyvine chuť pracovat, bude-li zřejmé, že požehnání této práce je zajištěno náležitými opatřeními.

Owenova víra byla tak silná, že by to musely být opravdu zlé zkušenosti, aby zakolísala. A - tyto zlé zkušenosti se skutečně dostavily. Po dlouhém ušlechtilém úsilí musel Owen přiznat, že „člověk s uskutečněním takovýchto kolonií musí vždy ztroskotat, nepromění-li předtím obecný mrav; a že by bylo cennější působit na lidstvo teoretickou cestou než cestou praxe“. - K tomuto mínění byl tento sociální reformátor dotlačen skutečností, že se našlo dost lidí neochotných pracovat, kteří chtěli svou práci naložit na bedra svých bližních, pročež nutně následovaly rozepře, boj a nakonec úpadek kolonie.

Řešení sociální otázky nelze založit na víře v dobro člověka, nýbrž na znalosti člověka

Owenova zkušenost může být poučná pro všechny, kdo se skutečně chtějí poučit. Může být mostem vedoucím od všech uměle vytvořených a uměle vymyšlených zařízení pro spásu lidstva k plodné sociální práci počítající s pravou skutečností.

Svou zkušeností mohl být Owen důkladně vyléčen z víry, že veškerá lidská bída je způsobována jen „špatnými zařízeními“, v nichž lidé žijí, a že dobrota lidské přirozenosti sama vypluje na povrch, když se tato zařízení napraví. Musel se přesvědčit o tom, že dobrá zařízení lze uchovat jedině tehdy, jsou-li zúčastnění lidé ze své vnitřní přirozenosti ochotni uchovat je, pociťují-li na nich vřelou účast.

Někdo by si mohl pomyslet, že je nutné lidi, pro něž mají být taková zařízení vytvořena, nejprve teoreticky připravit. Třeba tím, že se jim vysvětlí správnost a účelnost opatření. Je docela dobře

možné, že nezaujatý člověk z Owenova doznání něco takového vyčte. Přesto lze ke skutečně praktickému výsledku dospět jen tím, pronikne-li člověk do věci hlouběji. Od pouhé víry v dobrotu lidské přirozenosti, která oklamala Owena, musí pokročit ke skutečné *znalosti člověka*.

Veškeré poznání, které si kdy lidé mohli osvojit o tom, že nějaká zařízení jsou účelná a mohou sloužit lidstvu ku prospěchu - veškeré takové poznání nemůže vést *natrvalo* k žádanému cíli. Neboť prostřednictvím takového jasného poznání nemůže člověk získat vnitřní popudy k práci, jestliže se v něm na druhou stranu uplatní pudy založené v egoismu. Tento egoismus je ovšem prozatím součástí lidské přirozenosti. Což vede k tomu, že se probouzí v citu člověka, má-li tento člověk žít a pracovat ve společnosti s druhými lidmi.

S jistou nutností je následkem to, že v praxi bude většina lidí považovat za nejlepší takové společenské uspořádání, jehož prostřednictvím může jedinec nejlépe uspokojovat své potřeby. Pod vlivem egoistických citů tak zcela přirozeně vzniká sociální otázka v této podobě: Jaká společenská opatření je třeba učinit, aby každý mohl mít výnos své práce *pro sebe*. A zvláště v naší materialisticky smýšlející době počítá málokdo s jiným předpokladem. Jak často slyšíme vyslovovat jako samozřejmou pravdu, že sociální řád, který chce stavět na dobré vůli a lidském soucitu, je nesmysl. Počítá se naopak s tím, že celek lidského společenství může nejlépe prospívat tehdy, když jednotlivec také může shrábnout „úplný“ nebo co největší výnos své práce.

Pravý opak toho ovšem učí anthroposofie, která je založena na hlubším poznání člověka a světa. Ukazuje právě to, že všechna lidská bída je pouze důsledkem egoismu, a že v lidském společenství se v nějakou dobu zcela nutně musí dostavit bída, chudoba a nouze, zakládá-li se toto společenství nějakým způsobem na egoismu. K tomu, aby to člověk pochopil, jsou ovšem nutné hlubší poznatky, než jsou ty, které tu a tam plují pod vlajkou sociální vědy.

Tato „sociální věda“ počítá totiž jen s vnější stranou lidského života, nikoli však s jeho hlouběji spočívajícími silami.

Je dokonce velmi obtížné probudit u většiny současných lidí bytí i jen pocit toho, že by o takovýchto hlouběji spočívajících silách mohla být řeč. Toho, kdo za nimi s takovými záležitostmi přijde, považují za nepraktického fantastu. Není ovšem možné učinit zde ani pokus o vytvoření sociální teorie postavené na hlouběji spočívajících silách. K tomu by totiž bylo nutné podrobné dílo. Lze udělat jen jedno: upozornit na pravé zákony lidské spolupráce a ukázat, jaké rozumné sociální úvahy vyplývají pro znalce těchto zákonů. Plné porozumění věci může získat jen ten, kdo si osvojí pojetí světa založené na anthroposofii. A na zprostředkování tohoto pojetí světa pracuje celý tento časopis. Nelze ho očekávat od jedné jednotlivé stati o „sociální otázce“. Vše, co si tato stat' může dát za úkol, je vrhnout na tuto otázku světlo z anthroposofického stanoviska. Přinejmenším se najdou osoby, jež citem poznají správnost toho, co zde má být ve vsí krátkosti uvedeno a co je nemožné vyložit s veškerou podrobností.

Hlavní sociální zákon

Nuže, hlavní sociální zákon, na nějž anthroposofie poukazuje, je následující: „*Prospěch celku*“

spolupracujících lidí je tím větší, čím méně si jedinec nárokuje výnosy svých výkonů pro sebe, to znamená, čím více z těchto výnosů odevzdává svým spolupracovníkům, a čím více jsou jeho vlastní potřeby uspokojovány nikoli z jeho výkonů, nýbrž z výkonů druhých. " Všechna zařízení v celku lidí, odporující tomuto zákonu, musí při delším trvání někde vytvářet bídu a nouzi. - Tento hlavní zákon platí pro sociální život s takovou výlučností a nutností, jak jen platí nějaký přírodní zákon s ohledem na nějakou konkrétní oblast přírodních působení.

Nelze se však domnívat, že dostačuje, nechá-li se tento zákon platit jako obecný morální zákon nebo kdyby ho někdo chtěl třeba uplatnit ve smýšlení, ať každý pracuje ve službě svým bližním. Ne, ve skutečnosti žije tento zákon jen tehdy tak, jak žít má, podaří-li se celku lidí vytvořit taková zařízení, aby si nikdy nikdo nemohl nárokovat plody své vlastní práce sám pro sebe, nýbrž aby tyto plody pokud možno beze zbytku sloužily celku. On sám zase musí být zachováván prací svých bližních. Záleží tedy na tom, aby práce pro ostatní a dosahování jistého příjmu byly dvě navzájem zcela oddělené věci.

Ti, kdo si namlouvají, že jsou „praktičtí lidé“, se nad tímto „neslýchaným idealismem“ budou - o tom si anthroposof nedělá žádné iluze - jen usmívat. Přesto je uvedený zákon praktičtější než jakýkoli jiný, kteří si „praktici“ kdy vymysleli nebo ho uvedli ve skutečnost. Kdo totiž opravdu zkoumá život, může zjistit, že každé lidské společenství, které někde existuje, nebo které jen někdy existovalo, má dvojí instituci. Jedna z těchto dvou částí odpovídá tomuto zákonu, druhá mu odporuje. Tak tomu totiž musí být vždy, zcela lhostejno, zda lidé chtějí či nechtějí. Každý celek by se totiž okamžitě rozpadl, kdyby práce jednotlivců neplynula v jeho prospěch. Avšak lidský egoismus také odjakživa křížil tento zákon. Jednotlivec se kvůli němu snažil vytlouct ze své vlastní práce co možná nejvíc. A jen to, co takto vzešlo z egoismu, mělo odjakživa za následek nouzi, chudobu a bídu. To však přece neznamená nic jiného, než že se jako nepraktická musí vždy osvědčit ona část lidských institucí, jež je „praktiky“ vytvářena takovým způsobem, že se při tom počítá buď s vlastním, nebo s cizím egoismem.

Jak tento zákon uskutečnit - celek musí být naplněn duchem

Nemůže se ovšem samozřejmě jednat pouze o to, aby člověk takový zákon poznal, nýbrž skutečná praxe začíná otázkou, jak ho lze uskutečnit. Je jasné, že tento zákon neříká nic menšího než toto: Prospěch člověka je tím větší, čím menší je egoismus. Při uskutečňování je tedy člověk odkázán na to, že má co do činění s lidmi, kteří nalézají cestu vedoucí z egoismu. To je však prakticky zcela nemožné, jestliže zdar a zmar jednotlivce je určován podle jeho práce. Kdo pracuje pro sebe, musí pozvolna propadnout egoismu. Jen ten, kdo pracuje zcela pro ostatní, se poněkud může stát ne-egoistickým pracujícím.

K tomu je však nutný jeden předpoklad. Jestliže jeden člověk pracuje pro druhého, musí v něm nalézat důvod své práce; a má-li někdo pracovat pro celek, musí vnímat a cítit hodnotu, podstatu a význam tohoto celku. To může jen tehdy, je-li tento celek ještě něčím docela jiným než více méně neurčitým součtem jednotlivých lidí. Musí být naplněn opravdovým duchem, na němž má každý podíl. Musí být takový, že si každý řekne: Tento celek je správný a já *chci*, aby takový byl. Tento celek musí mít duchovní poslání a každý jednotlivec musí chtít přispět k tomu, aby toto poslání bylo naplněno. Žádná z těchto neurčitých, abstraktních představ o

pokroku, o nichž se obvykle mluví, nemůže představovat takové poslání. Pokud vládnou jenom ony, bude jednotlivec tady či skupina tam pracovat, aniž by viděli, k čemu jinému je jejich práce prospěšná, než aby si oni a jejich blízcí (anebo, řekněme, ještě zájmy, z nichž právě oni mají prospěch) přišli na své. - Tento duch celku musí být živý až k tomu poslednímu jednotlivci.

Něco dobrého prospívalo odjakživa jen tam, kde byl nějakým způsobem naplňován takovýto život ducha celku. Jednotlivý občan starověkého řeckého města, ba i občan svobodného středověkého města měl přinejmenším cosi jako temný pocit takového ducha celku. Není to žádná námitka proti tomu, že například příslušná zařízení ve starém Řecku byla možná jen proto, že tu byl zástup otroků, vykonávajících práci za „svobodné občany“ a poháněných k tomu nikoli duchem celku, nýbrž donucením svých pánů. - Na tomto příkladu se lze poučit o jednom, totiž že lidský život podléhá vývoji. V současnosti lidstvo zkrátka dospělo na vývojový stupeň, kdy je takové řešení společenské otázky, jaké panovalo ve starém Řecku, nemožné. Ani ten nejušlechtlejší Řek nepovažoval otroctví za příkoří, nýbrž za lidskou nezbytnost. Proto mohl například velký Platón formulovat ideál státu, v němž se duch celku naplňuje tím, že většina pracujících je do práce nucena malým počtem rozumných.

Úkolem současnosti však je uvést lidi do stavu, kdy jeden každý koná práci pro celek ze svého nejnaternějšího popudu.

Materialismus vede k bídě a chudobě

Nikdo by se proto neměl pokoušet najít řešení sociální otázky platné pro všechny časy, nýbrž pouze přijít na to, jakou podobu musí mít jeho sociální smýšlení a působení s ohledem na bezprostřední potřeby současnosti, v níž žije. - Žádný jednotlivec dnes nemůže teoreticky vymyslet nebo uskutečnit něco, co by samo o sobě dokázalo sociální otázku vyřešit. K tomu by musel mít tu moc, aby určitému množství lidí vnutil poměry, které vytvořil. Nemůže být vůbec žádných pochyb o tom, že kdyby Owen měl tu moc či vůli donutit všechny lidi ve své kolonii k práci, která jim přináležela, musela by ta věc jít. Avšak o takové donucování se právě v současnosti nemůže jednat. Musí být vytvořena možnost, aby každý dobrovolně konal to, k čemu je povolán podle míry svých schopností a sil. Ale právě kvůli tomu se nikdy nemůže jednat o to, aby se ve smyslu výše uvedeného Owenova doznání působilo na lidi „teoreticky“ tak, že se jim zprostředkuje pouhý názor na to, jak nejlépe uspořádat ekonomické poměry. Střízlivá ekonomická teorie nikdy nemůže být popudem proti egoistickým silám. Nějakou dobu dokáže taková ekonomická teorie propůjčit masám jisté nadšení, které je *zdánlivě* podobné idealismu. Trvale však nemůže být taková teorie nikomu prospěšná. Kdo se lidským masám snaží naočkovat takovou teorii, aniž by jim dával něco jiného skutečně duchovního, ten se prohřešuje proti pravému smyslu lidského vývoje.

Jediné, co může pomoci, je duchovní světonázor, který sám sebou, tím, co dokáže poskytnout, vstoupí do myšlenek, do citů, do vůle, zkrátka do celé duše člověka. Víra v dobrotu lidské přirozenosti, již měl Owen, je jen zčásti správná, z druhé části je však jednou z nejhorších iluzí. Je správná potud, že v každém člověku dřímá „vyšší Já“, které může být probuzeno. Ze své dřimoty však může být vysvobozeno jen takovým pojetím světa, jež má výše

uvedené vlastnosti. Jestliže pak budou lidé přivedeni do zařízení, i.ik si je Owen vymyslel, bude společenství v tom nejkrásnějším myslu prospívat. Jestliže jsou však dohromady svedeni lidé, kteří lakové pojetí světa nemají, zcela nutně se to, co je na takových za- i (zeních dobrého, za kratší či delší čas obrátí ve špatné. U lidí, kteří nemají pojetí světa obracející se k duchu, musí totiž právě taková zařízení, která posilují hmotný blahobyť, nutně způsobovat také posilování egoismu, a tím pozvolna vytvářet nouzi, bídu a chudobu. - Zkrátka řečeno, správné v tom nejprapůvodnějším významu slova je, že pouze jedinci lze pomoci, obstará-li se mu chléb; celku lze chléb obstarat jen tím, dopomůže-li se mu k určitému pojetí světa. Nijak by totiž nepomohlo ani to, kdybychom chtěli obstarat i líb *každému* jednotlivci z celku. Za nějaký čas by se ta věc nutně uspořádala tak, že mnozí by chléb opět neměli.

Ve smyslu tohoto zákona může působit každý

Poznání těchto principů ovšem jisté lidi, kteří ze sebe chtějí dělat spasitele národa, připraví o mnoho iluzí. Neboť toto poznání činí z práce na sociálním blahu velmi obtížnou záležitost. Navíc záležitost, v níž lze za jistých poměrů úspěchy skládat jen z úplně malých dílčích úspěchů. Většina toho, co dnes celé strany vydávají v sociálním životě za lék, ztrácí svou hodnotu, ukazuje se jako plané řečnění a klam, neopírající se o dostatečné znalosti lidského života. Žádný parlament, žádná demokracie, žádná masová agitace, nic z toho všeho nemůže mít pro hlubší pohled význam, porušuje-li výše formulovaný zákon. To všechno může naopak působit příznivě, existuje-li to ve smyslu tohoto zákona. Je zlou iluzí věřit, že nějakí poslanci lidu v nějakém parlamentu mohou jakýmkoli způsobem přispět ku prospěchu lidstva, není-li jejich působení přizpůsobeno hlavnímu sociálnímu zákonu.

Kdekoli se tento zákon projeví, kdekoli někdo působí v jeho smyslu, nakolik je to pro něj možné na místě, na něž je v lidském společenství postaven: vždy tam bude dosaženo něčeho dobrého, i kdyby tomu tak v jednotlivém případě bylo v míře jakkoli nepatrné. A jen z jednotlivých účinků, které tímto způsobem nastanou, se skládá celkový sociální pokrok, který bude blahodárný. - V jednotlivých případech se ovšem stane i to, že větší lidská společenství budou mít zvláštní nadání, díky němuž dosáhnou v naznačeném směru většího úspěchu najednou. Už teď jsou určitá lidská společenství, v jejichž nadáních se něco takového připravuje. Díky nim bude možné, aby lidstvo s jejich pomocí pokročilo v sociálním vývoji jakoby rázem, skokem. [...] A jsou také prostředky, jak větší lidské masy na takový skok, který lze podle všeho uskutečnit ve velmi dohledné době, připravit. Co však může udělat každý, je působit ve smyslu výše uvedeného zákona. Neexistuje postavení člověka ve světě, v němž by to nebylo možné - byť by bylo zdánlivě sebebezvýznamnější nebo i sebevlivnější.

Nejdůležitější ovšem je, aby každý hledal cesty k pojetí světa, které se orientuje podle pravého poznání ducha. Anthroposofický duchovní směr se může pro všechny lidi stát takovýmto pojetím, jestliže se bude stále více rozvíjet způsobem, jaký odpovídá jeho obsahu a jeho předpokladům. Jeho prostřednictvím se člověk může dozvědět, že se nenarodil na určitém místě v určitém čase náhodou, nýbrž že byl na základě duchovního zákona příčiny [a

následku], na základě karmy, s nutností postaven na místo, na němž se nachází. Může pochopit, že ho jeho dobře řízený osud postavil do lidského společenství, v němž je. Také co se týče jeho schopností, může zjistit, že se mu jich nedostalo hrou slepé náhody, nýbrž že mají smysl v rámci zákona příčiny [a následku].

Naplnění vyššího smyslu a sociální pokrok

A může to všechno pochopit tak, že toto pochopení nezůstane pouhou střízlivou věcí rozumu, nýbrž pozvolna naplní celou jeho duši vnitřním životem.

Vzejde v něm pocit, že naplňuje vyšší smysl, pracuje-li ve světě ve smyslu svého místa a svých schopností. Důsledkem tohoto poznání nebude žádný stínový idealismus, nýbrž mohutný impulz všech jeho sil, a toto jednání v takovémto směru bude považovat za něco natolik samozřejmého, jako v jiném ohledu jídlo a pití. A dále pozná smysl, který je spojen s lidským společenstvím, k němuž patří. Pochopí vztahy, jaké jeho společenství zaujímá k jiným; a tak se jednotliví duchové těchto společenství spojí k duchovnímu, smysluplnému obrazu jednotného poslání celého lidského rodu. A od lidského rodu bude jeho poznání moci přejít ke smyslu celé pozemské existence.

Jen ten, kdo nepřistoupí na naznačené pojetí světa, může chovat pochybnosti o tom, že musí nutně působit tak, jak je zde uvedeno. V dnešní době má ovšem většina lidí pramalý sklon na něco takového přistoupit. Nemůže tomu však být jinak, než že náležitý duchovně-vědecký způsob představování se bude stále více rozlévat do šíře. A měrou, jakou se to bude dít, budou lidé konat to správné, aby působili sociální pokrok. Nelze o tom chovat pochybnosti jen proto, že údajně doposud žádný světonázor nepřinesl lidstvu štěstí. Podle zákonů vývoje lidstva nemohlo v žádném dřívějším okamžiku nastat to, co se pozvolna stává možným od této chvíle: zprostředkovat všem lidem pojetí světa s vyhlídkou na naznačený praktický úspěch.

[...] Tyto podmínky [k dosažení pokroku lidstva] nemohou být vytvořeny jinak, než že bude získáván člověk po člověku. Jen když lidé *chtějí*, kráčí svět kupředu. Avšak k tomu, aby chtěli, je u každého nutná vnitřní duševní práce. A tu lze konat jen krok za krokem. Kdyby tomu tak nebylo, tak by i anthroposofie* v sociální oblasti pouze vytvářela přeludy a nekonala praktickou práci.

Výňatek ze stati R. Steinera Geisteswissenschaft und soziale Frage, uveřejněné v časopisu Lucifer-Gnosis č. 30 (říjen 1905) a 32 (1906). Později zahrnuto ve svazku Lucifer-Gnosis, GA 34. Citovaná pasáž: str. 203nn. Celá stat' vyšla česky jako příloha v knize Před branou duchovní vědy, Michael, Svatý Kopeček 2006, str. 160nn, bez uvedení překladatele. K tomuto překladu nebylo přihlédnuto, neboť editor zjistil jeho existenci až po dokončení překladu pro tento sborník.